Norges vassdrags- og energidirektorat
Energi- og konsesjonsavdelingen
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO
nve@nve.no

Songe Træsliperi AS
Org.nr. 932 806 045
Lindland Øvre, 4909 Songe

Songe, 3. september 2026

Høringsuttalelse saksnummer 202402618 – søknad om Lindlandsaga kraftverk i Tvedestrand kommune

Songe Træsliperi AS (org.nr. 932 806 045) avgir med dette uttalelse til søknaden fra Lindlandsaga Kraftverk AS om tillatelse etter vannressursloven § 8 til Lindlandsaga kraftverk, jf. NVEs høringsbrev av 6. august 2026, ref. 202402618-10. Fristen 25. september 2026 er overholdt.

Selskapet er ikke tiltakshaver. Vi uttaler oss som rettighetshaver i vassdraget, som eier av damanlegg og reguleringsretter i Nærestadvassdraget både oppstrøms og nedstrøms tiltaket. Vi bortfester Savannsdammen med tilhørende rettigheter og plikter til Lindlandsaga Kraftverk as

1. Sammendrag

Songe Træsliperi AS støtter søknaden og ber NVE gi konsesjon.

I tillegg til at vi mener at det er positivt at det etableres kraftproduksjon i vassdraget er vår begrunnelse at tiltaket er den eneste realistiske måten å ivareta den delen av vernegrunnlaget i Vegårsvassdraget som knytter seg til kulturminnene i vassdraget.

Kort oppsummert:

1. **Kulturminnene er vernegrunnlag, ikke et sidehensyn.** NVEs egen verneplandatabase angir uttrykkelig at Vegårsvassdraget «er sterkt kulturpåvirket og omfattende kulturminneverdier er tilknyttet vannsystemet», og navngir «møller og sager, fløtningsanlegg» blant de bevarte minnene. Nærestadvassdraget inngår i vernet. Når vannressursloven § 35 nr. 8 pålegger å legge *vesentlig vekt* på verneverdiene, gjelder det også disse verdiene.
2. **Nullalternativet er ikke status quo – det er forfall.** Songe Træsliperi AS er et selskap uten løpende inntekter. Vedlikeholdsplikten etter vannressursloven § 37 påhviler oss uavhengig av kraftverket, men en plikt uten inntektsgrunnlag bevarer ingen dam. Lovens ordnede utgang for en eier som ikke lenger kan vedlikeholde, er nedleggelse etter § 41 – det vil si riving av anleggene og tilbakeføring av vassdraget. Det er den motsatte konsekvensen av det vernet er ment å oppnå.
3. **Vern gjennom bruk.** Verneverdiene i dette vassdraget er skapt av bruk. Dammene, tømmerrennene og sagene finnes fordi vannet ble utnyttet økonomisk gjennom generasjoner. De forsvinner nå fordi bruken opphørte. Riksantikvaren formulerer prinsippet som at «bruk er den beste formen for vern». Energidepartementet har lagt tilsvarende resonnement til grunn i nabovassdraget – i vedtaket om Stifoss kraftverk 17. desember 2021 (sak 20/825) sluttet departementet seg til at opprustingen «vil gi tiltakshaver et bedre økonomisk fundament for ivaretakelse av kulturmiljøet ved Stifoss».

4. **Songe Træsliperi vil bruke inntektene på vassdraget.** Vi forplikter oss til å anvende festeinntekter til tilstandsvurdering og vedlikehold av damanlegg, og til å legge til rette for at gårdsaga som brant i 1957 blir gjenreist på sine originale fundamenter, i samarbeid med tiltakshaver og Lindland Natur/grunneier.

5. **Naturverdiene må sikres samtidig.** Vi tar Ecofacts konklusjon om middels negativ konsekvens på alvor, særlig for ål (EN). Vi støtter at det settes strenge og etterprøvbare vilkår om åleledere, inntaksutforming, minstevannføring og etterundersøkelser, og at konsesjon ikke gis uten dem.

Samlet er vårt syn at verneverdiene i Vegårsvassdraget – lest slik vernegrunnlaget faktisk lyder, med kulturminnene inkludert, blir bedre ivaretatt med tiltaket enn uten det, og at dette oppveier de begrensede og avbøtbare negative konsekvensene for naturverdiene.

2. Om Songe Træsliperi AS og selskapets rolle

Songe Træsliperi AS ble grunnlagt i 1912 av ingeniør Otto Albert Wüller ved Songevannet i Tvedestrand, nettopp på grunn av vannkraften i Nærestadvassdraget. Selskapet ble i 1914 tilkjent eiendomsretten til gnr. 56 bnr. 19 – «Bøyesens saugtomt», også kalt Lindlandsaga – som foruten sagtomten omfattet 15/16 av vannfallet mellom Savann og Lindlandsvann, slik det er beskrevet i dokument fra 1821 (Riksarkivet, løpenr. 1216). Selskapet kjøpte opp eiendommer. Selskapet fornyet Savannsdammen i 1946 og bygget derfra en om lag 800 meter lang tømmerrenne ned til Lindlandsvann, som del av fløtingsveien fra Vegårshei til fabrikkområdet ved Songevannet. Produktene ble i det vesentligste eksportert. På det meste hadde selskapet omkring 100 ansatte, hvorav én mann var fast ansatt utelukkende for å vedlikeholde tømmerrennene i Nærestadvassdraget. Sagbruket ble revet og sliperidriften ble avviklet i 1972.

I dag eier selskapet fortsatt damanlegg, fallretter og reguleringsretter i Nærestadvassdraget, oppstrøms og nedstrøms den omsøkte strekningen. Selskapet har ingen løpende inntekter. Fallrettighetene på begge sider av Rykanelven mellom Savann og Lindlandsvann er solgt til Lindland gård, gnr 100 /7, som også har kjøpt gnr 56/19, hvor ruinene av den nedbrente Lindlandsaga befinner seg.

Gjennom avtale har Songe Træsliperi as leid ut Savannsdammen med tilhørende plikter og rettigheter til Lindlandssaga Kraftverk AS. Vi har dermed en direkte økonomisk interesse i utfallet av saken. Vi mener at nettopp denne sammenhengen er poenget: Det er leieinntektene fra Savannsdammen som gjør det mulig for Songe Træsliperi å ivareta anleggene, og dermed kulturminneverdiene, over tid.

Songe Træsliperi AS er ikke utbygger og påtar seg ikke ansvar for gjennomføringen av kraftverket. Vår rolle er å stille rettigheter til rådighet, å ivareta våre egne anlegg i vassdraget, og å samarbeide med tiltakshaver og med Lindland Natur/Lindland gård om istandsetting og formidling.

3. Kulturminneverdiene er en del av vernegrunnlaget

Vegårsvassdraget (objekt 018/5, vassdragsnr. 018.Z) ble vernet i 1986 gjennom Verneplan III, jf. St.prp. nr. 89 (1984–85). NVEs egen verneplandatabase angir vernegrunnlaget slik:

> «Vassdragets elver, vann og våtmarker er viktige deler av et småkupert landskap preget av kulturpåvirkning og av sprekkestrukturen i berggrunnen. Elveløpsformer, isavsmeltingsformer, botanikk, fuglefauna, landfauna og vannfauna inngår som viktige deler av naturmangfoldet. Vassdraget er sterkt kulturpåvirket og omfattende kulturminneverdier er tilknyttet vannsystemet. Viktig for friluftslivet.»

Samme kilde presiserer at «Nærestadvassdraget inngår i vernet», og beskriver kulturminnene nærmere:

> «Vegårvassdraget har et stort mangfold av kulturminner. Mange av minnene er godt bevarte og lett synlige og har tilknytning til vann, for eksempel møller og sager, fløtningsanlegg, bygdeborger, gravminner, og Nes jernverk.»

Kilde: NVE, Verneplan for vassdrag, 018/5 Vegårsvassdraget.

NVE la selv den samme forståelsen til grunn ved behandlingen av tidligere søknad. I NVEs pressemelding om avslaget på Lille Lindland minikraftverk 19. desember 2013 ble vernet begrunnet med «verdiane i vassdraget som er knytt til naturmangfald, kulturminne og friluftsliv».

Dette har tre konsekvenser for vurderingen:

For det første kan verneverdiene i dette vassdraget ikke reduseres til naturverdier. Kulturminnene – sagene, møllene, dammene og fløtingsanleggene – er en selvstendig og uttrykkelig del av det som er vernet.

For det andre følger det da av vannressursloven § 35 nr. 8 at det skal legges *vesentlig vekt* på hensynet til kulturminneverdiene når NVE avgjør saken. Den plikten går begge veier: den beskytter kulturminnene mot inngrep, men den innebærer også at et tiltak som *styrker* dem, må tillegges tilsvarende vekt på fordelssiden.

For det tredje må vurderingen etter § 35 nr. 5 om «hensynet til verneverdiene i vassdraget» taler imot nye anlegg gjøres mot vernegrunnlaget som helhet. Etter vårt syn taler hensynet til den kulturminnerelaterte delen av vernegrunnlaget klart *for* tiltaket, og dette må veies mot de begrensede og avbøtbare virkningene for naturverdiene.

De rikspolitiske retningslinjene for vernede vassdrag (kgl.res. 10.11.1994) peker i samme retning. Retningslinjenes pkt. 3 bokstav a angir at målet nås ved å «unngå inngrep som reduserer verdien for landskapsbilde, naturvern, friluftsliv, vilt, fisk, kulturminner og kulturmiljø». Kulturminner og kulturmiljø er altså sidestilt med de øvrige verneverdiene også her.

Agder fylkeskommune har i sin uttalelse til departementet i klagesaken fremhevet Lindlandsagas verdi som bevaringsverdig kulturmiljø, og pekt på at restaurering av saga sikrer kunnskapsformidling. Vi slutter oss til dette, og til fylkeskommunens presisering om at anlegget ved en eventuell konsesjon må ivaretas som kulturmiljø på best mulig måte.

4. Nullalternativet: hva skjer hvis konsesjon ikke gis

Ecofacts konsekvensutredning legger til grunn at nullalternativet for elvevannmassene er at «dagens tilstand opprettholdes». Det er en riktig forutsetning for naturtypen. Den er ikke riktig for kulturminnene.

For kulturminnene i dette vassdraget er nullalternativet fortsatt forfall. Konsesjonssøknaden beskriver dette treffende: alle øvrige vannkraftanlegg og sagbruksrelaterte tiltak i Nærestadelva er «enten i sterkt forfall, er gjengrodd med vegetasjon eller har mistet sin funksjon». Selve saga brant i 1957 og er borte. Tømmerrennen står igjen som en stålkonstruksjon over elva. Attholdsdammen ved Brenteberget er redusert til noen bolter i fjellet.

I klagesaken bemerket NVE at «dameier har et selvstendig vedlikeholdsansvar, jf. vannressursloven § 41». Det er formelt riktig – vedlikeholdsplikten følger av § 37, som bestemmer at «vassdragstiltak som kan volde skade, skal den ansvarlige til enhver tid holde i forsvarlig stand», og plikten varer inntil anlegget er lovlig nedlagt etter § 41.

Songe Træsliperi AS er et selskap uten løpende inntekter. En vedlikeholdsplikt uten inntektsgrunnlag er ikke en bevaringsstrategi. Og lovens egen anvisning på hva som skjer når en eier ikke lenger kan eller vil vedlikeholde, er ikke at anleggene får stå: etter § 41 første ledd skal anlegget da fjernes, og vassdraget «så langt som mulig tilbakeføres til forholdene slik de var før anlegget ble bygd».

Konsekvensen av å avslå søknaden er derfor ikke at kulturminnene bevares slik de er i dag. Den realistiske utviklingsbanen er progressivt forfall, og deretter et rettslig og økonomisk press mot riving av nettopp de damanleggene og fløtingsinstallasjonene som NVEs eget vernegrunnlag trekker frem som verneverdige.

Vi ber NVE vurdere nullalternativet for kulturminneverdiene eksplisitt, og ikke forutsette at fravær av tiltak er lik bevaring.

5. Vern gjennom bruk

Verneverdiene i Vegårsvassdraget er ikke urørt natur. De er resultatet av bruk.

Vernegrunnlaget beskriver et landskap «preget av kulturpåvirkning», sterkt kulturpåvirket, med kulturminneverdier knyttet til vannsystemet. Dammene ble bygget for å styre fløtingen. Tømmerrennene ble bygget for å frakte tømmer til Songe. Sagene ble bygget for å skjære materialer for eksport – Lindlandsaga synes å ha vært en privilegert sag, med plikt til å levere trelast for eksport, i den handelen som skapte Risør som by på 1700-tallet. Fallet mellom Savann og Lindlandsvann har vært utnyttet sammenhengende fra 1800-tallet, først med oppgangssag, deretter sirkelsag, og fra 1932 med francisturbin som drev både sagbenk, tømmervinsj og elektrisk belysning frem til brannen i 1957.

Anleggene forvitrer i dag av samme grunn som de en gang ble bygget: fordi den økonomiske bruken av vassdraget bestemmer om noen har råd til å holde dem ved like. Det var én mann i fast stilling for å vedlikeholde tømmerrennene så lenge fløtingen ga inntekter. Etter 1972 har det ikke vært noen.

Dette er ikke et lokalt særsyn. Riksantikvaren formulerer prinsippet slik i sin veileder om vern av kulturminner og kulturmiljøer: «Bruk er den beste formen for vern», og «vedlikeholdskostnadene holdes nede gjennom jevnlig bruk og vedlikehold». I Riksantikvarens forslag til bevaringsstrategi for næringers og industriers kulturmiljø (2025) heter det at bevegelige kulturminner har størst formidlings-, kunnskaps- og opplevelsesverdi når de fortsatt er bevegelige, «noe som forutsetter bevaring gjennom bruk». I utredningen *Vern gjennom bruk* (Oslo Economics 2017, utarbeidet for Norsk Kulturarv og publisert av Riksantikvaren) er poenget uttrykt direkte: «Inntekten som genereres er helt essensiell for å vedlikeholde, videreutvikle og bevare kulturminnet for fremtiden.»

Meld. St. 16 (2019–2020) *Nye mål i kulturmiljøpolitikken* setter som nasjonalt mål at «et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk».

Energidepartementet har lagt tilsvarende resonnement til grunn i vårt eget naboområde. I vedtaket om Stifoss kraftverk i Gjerstad 17. desember 2021 (sak 20/825) – Gjerstadvassdraget, vernet i Verneplan I, med friluftsliv og kulturminner i vernegrunnlaget – sluttet departementet seg til vurderingen av at opprustingen og utvidelsen «vil gi tiltakshaver et bedre økonomisk fundament for ivaretakelse av kulturmiljøet ved Stifoss». NVE satte samtidig vilkår om at eksisterende anlegg og industrihistorien knyttet til dem skulle kartlegges og dokumenteres før anleggsarbeidene startet. Vi mener denne kombinasjonen, aksept for det økonomiske fundamentet kombinert med bindende vilkår om dokumentasjon og ivaretakelse er den riktige modellen også her.

Vi er kjent med at departementet samme dag ikke tok klagen til følge i Søndeled-saken, der kulturmiljøhensynet måtte vike for re-etablering av anadrome fiskebestander. Vi vil peke på at den avveiningen ikke gjør seg gjeldende her: den berørte strekningen er ikke anadrom, og det er ikke registrert laks i vassdraget i Lakseregisteret, jf. konsesjonssøknadens pkt. 2.6 og Ecofacts rapport.

Tiltaket viderefører altså en flere hundre år lang tradisjon på samme sted, med samme fall, i tidens form og det er dette som gjør at anleggene kan bæres videre. Det er kjernen i vårt syn: verneverdiene i Nærestadvassdraget opprettholdes best ved at vassdraget brukes, slik det ble brukt i generasjoner.

6. Hva Songe Træsliperi AS vil bidra med

Songe Træsliperi AS er ikke tiltakshaver og påtar seg ikke ansvar for bygging eller drift av kraftverket. Vi vil imidlertid legge til rette for og bidra til, i den utstrekning festeinntektene tillater det, at sagbygningen gjenreises på de originale steinfundamentene etter det bevarte tegningsmaterialet fra 1930-årene, i samarbeid med tiltakshaver og Lindland Natur/grunneier..

Vi støtter at det settes vilkår tilsvarende Stifoss-vilkåret: at eksisterende anlegg og industrihistorien knyttet til dem kartlegges og dokumenteres før anleggsarbeidene starter, og at dokumentasjonen gjøres offentlig tilgjengelig.

Vi vil, sammen med Lindland Natur/grunneier, legge til rette for skilting, formidling og allmenn tilgang til anlegget, dammen, tømmerrennen, den bevarte francisturbinen fra 1915 og den nye installasjonen slik at den bevarte og den nye teknologien kan ses side om side.

7. Naturverdiene – våre merknader

I tillegg til å kommentere på kulturminneverdiene ønsker vi å knytte noen kommentarer til naturverdiene i vassdraget.

Ål. Ecofact vurderer konsekvensen for ål til «alvorlig miljøskade» uten avbøtende tiltak, med mulighet for reduksjon til «noe forringet» ved gode løsninger for opp- og nedvandring. Vi mener at dette kan avbøtes i konsesjonsvilkårene. Vi vil peke på at et anlegg med en ansvarlig eier og fornuftige konsesjonsvilkår gir et bedre utgangspunkt for ålens vandring enn dagens uregulerte terskel, der ingen har ansvar for eller midler til å bedre passasjen.

Minstevannføring og slukeevne. Omsøkt maksimal slukeevne er 460 l/s, om lag 30 % av middelvannføringen på 1 533 l/s. Dette ligger godt innenfor NVEs uttalte utgangspunkt om at slukeevnen «bør vanlegvis vere ein del mindre enn middelvassføringa» (NVE faktaark 4/2008), og er vesentlig lavere enn de 60/48 % som ble omsøkt i 2012. Foreslått minstevannføring er satt lik 5-persentilen, 35 l/s om sommeren og 287 l/s om vinteren. Vi har ingen innvendinger til dette.

Hydrologisk grunnlag. Vi gjør oppmerksom på at produksjonsberegningene bygger på skalering fra målestasjon 18.10.0 Gjerstad, med et nedbørfelt over tre ganger så stort som Steaelvas, og på en relativt kort måleserie (2011–2021). Søkers egen konsulent påpeker at dette gir et større mulig avvik. Dersom NVE finner grunnlaget for usikkert til å fastsette minstevannføring på 5-persentilnivå, bør det heller settes vilkår om vannføringsmåling og senere justering enn at søknaden avslås på dette grunnlaget.

Anleggsfasen. Vi støtter Ecofacts anbefalinger om at anleggsarbeid legges utenfor hekke- og yngletid, at avrenning av partikler og kjemikalier til vassdraget begrenses, at matjord tas vare på og legges tilbake, og at det ikke tilsås med fremmede arter.

Samlet. Ecofact vurderer samlet konsekvens til middels negativ for naturmangfoldet. Konsulenten som har utarbeidet søknaden vurderer den samlede konsekvensen for kulturminner og kulturmiljø som sterkt positiv. Vi mener begge vurderinger må inn i avveiningen etter § 25 og § 35 nr. 5, og at det avgjørende spørsmålet er om verneverdiene, samlet sett og på lengre sikt, står sterkere med eller uten tiltaket. Vårt svar er at de står sterkere med.

8. Konklusjon

Songe Træsliperi AS støtter søknaden om konsesjon til Lindlandsaga kraftverk.

Vernegrunnlaget for Vegårsvassdraget inkluderer uttrykkelig de omfattende kulturminneverdiene som er knyttet til vassdraget, herunder møller, sager og fløtningsanlegg, og Nærestadvassdraget inngår i vernet.

Disse verdiene forvitrer i dag fordi den økonomiske bruken som skapte dem har opphørt. Uten inntekter er nullalternativet ikke bevaring, men forfall – og til slutt nedleggelse og riving etter vannressursloven § 41.

Tiltaket gir det inntektsgrunnlaget som gjør det mulig å holde damanleggene i stand, bidra til å gjenreise saga på sine originale fundamenter, og å formidle et av de mest særegne industrihistoriske miljøene i vassdraget. Virkningene for naturverdiene er reelle, men begrensede i omfang og i det vesentlige avbøtbare gjennom konsesjonsvilkårene.

Vi mener derfor at verneverdiene i Nærestadvassdraget, lest slik vernegrunnlaget faktisk lyder, blir bedre ivaretatt med tiltaket enn uten det, og at hensynet til verneverdiene etter vannressursloven § 35 nr. 5 samlet sett taler for, og ikke imot, at det gis konsesjon.

Vi stiller gjerne opp på befaring, og bidrar med selskapets historiske dokumentasjon om vassdraget, dammene og saga dersom NVE ønsker det.

Med vennlig hilsen
Songe Træsliperi AS

Erik Lindland
Styreleder

Thorstein Jenssen
Styremedlem